

magához intett, kinyitotta a táskáját, és az óhajtott kötetet ezekkel a szavakkal adta át: „Úgy vigyázz rá, mint a szemed világára. Az egyetlen példány az országban.” Legyen szabad e rövid visszaemlékezést így zárni: A Tanár úr is egyetlen volt az országban. Őrizzük, vigyázzuk szellemi hagyatékát, mint szemünk világát!

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

Tardy László

Emlékezés Járdányi Tanár Úrra

FOTÓ: JÁRDÁNYI ARCHÍVUM

Tanár úrral legelőször a zeneakadémiai felvételi vizsgán találkoztam, a békéstarhosi érettségimét követően, 1951 nyarán. Ő hallgatott meg szolfézsából, másodmagával. Amikor befejezték a vizsgáztatásomat, a tanár úr megjegyezte, hogy nagyon jó helyem lesz a karvezető szakon. Mint boldog újonc ebben a patinás intézetben, nagy reményekkel telve kezdtem meg akadémiai tanulmányaimat. Megtudtuk, hogy Kodály tanár úr nyugdíjba megy, minket már nem fog tanítani. Közeli munkatársára, Járdányi tanár úrra bízott bennünket, akinek két

éven át lehettem népzene tárgyból tanítványa, az 1951-52, valamint az 1952-53 tanévben.

Már tarhosi diákkoromban foglalkoztam népdalgyűjtéssel és rendszerezéssel, ezért is jelentett számomra nagy élményt minden népzeneóra. Azonnal rá tudtam állni arra a „hullámhosszra”, ahogyan és amire Tanár úr minket tanított. Nyugodt, csendes beszédű, türelmes ember volt, sugárzott róla a tárgy szeretete és mély ismerete. Türelmére szükség is volt, mert az osztályunk különleges összetételű tagságát a tanév folyamán nagyjából egységes szintre kellett hoznia neki is a maga tantárgyából.

A Zeneakadémia hallgatóinak származási statisztikáját ugyanis éppen ekkor, az 1951/52-es tanévben kívánta az intézmény vezetősége erőteljesen „megjavítani”, ezért több olyan jószándékú, zenét szerető, muzikális amatőr is beiskoláztak a karvezető szakra, (máshová nem lehetett,) akik a munkahelyüket adták fel a tanulásért. Még vasutas is volt közöttünk. Egy év után aztán háromfelé rázódtunk. Voltak, akik itt abba is hagyták a tanulást, és eltávoztak egy általános iskola 1-4. osztályára szóló énektanári oklevéllel, a maradék társaság egyik fele a negyedik év után kapott

egy oklevelet az általános iskola 1-8. osztályára szólóan, míg a legjobban képzettek még egy ötödik évet is el kellett hogy végezzenek. (Ezt is akkor vezették be.) Ezután középiskolai énektanári és karvezetői diplomát kaptunk. Ez volt a legmagasabb szintű ilyen diploma, felsőfokú intézetekben is taníthattunk ennek birtokában, akár magán a Zeneakadémián is. Mindezt csak azért írtam le, hogy érzékeltessem azt a heroikus küzdelmet, amit tanáraink vívtak nap mint nap az érdeklünkben.

Népzeneből a Kodály-Vargyas: Magyar népzene c. könyvet használtuk tankönyvként. Járdányi tanár úr órai rendszerint úgy kezdődtek, hogy néhány hallgatót feleltetett az előző órán elemzett dalokból. Mikor meggyőződött róla hogy tudják, feltételezte, hogy a többiek is megtanulták, és akkor ezekhez a dalokhoz kapcsolta az új ismereteket. Nagyon szerettem az órának ezt a részét, mert mindig megkérdezett bennünket, hogy a tanulandó új dalokat ismerjük-e, hallottuk-e már, esetleg variánsát tudunk-e énekelni? Hála tarhosi „múltamnak”, ahol a népdaléneklés áthatotta mindennapjainkat, ilyenkor gyakran jelentkezhettem, még változatokkal is. Előfordult, hogy a tanult népdal *dó- végű* volt, de én *szó-végű* változatát ismertem. Ennek tanár úr nagyon örült, és biztatott, hogy keressék ilyen dallampárokat. Ezzel indult az én különmunkám.

Mi volt ennek a lényege? Tanár úr adott még néhány szempontot a csoportosításhoz, de aztán rám bízta a folytatást. Nagy lelkesedéssel kerestem aztán a példákat mind a tananyagban, mind az egész általam ismert népdalkészletben nemcsak a *szó- dó- végű* dallampárokra, hanem az oktávugrások kezdetűekre, a pontos és nem pontos kvintváltók mellett a különböző hangnemekre, ritmus-, forma- és kadenciatípusokra, szótagszámokra, a *kvártszeksztes* felépítésre, skálamenetre, nagy ugrásokra soron belül vagy két sor között, a különböző ambitusokra, stb. stb. Gyakran bemutattam neki a gyűjteményemet. Az év végi vizsgám is már abból állt, hogy tanár úr ezeket gondosan végignézte és megjegyzéseket fűzött hozzá. A többieknek előírt kötelező dalanyagot tölem már nem is kérdezte. Ezt a munkát aztán évekig folytattam. Később tanári munkámnak is része lett egy életre. Az Akadémiára felvételiző tanítványaimat is ilyen szempontok szerint készítettem fel.

Tanár úr az óra új anyagát képező dalokat mélyrehatóan elemezte, a szokásos vizsgálati szempontokon messze túlmutatva. Itt mutatkozott meg igazán a „tudós” Járdányi. Elve volt, hogy mindig a *pentatóniát* keressük, abból induljunk ki. Csak ha már végleg azt kell hogy mondjuk egy dal hangnemére, hogy hétfokú, akkor nevezzük *lá-, szó-, mi-, ré-, vagy dó-végűnek*. De ne az egyházi hangnemek nevén. Nagy türelemmel magyarázta el többször is a kétrendszerű pentatónia lényegét. Nagyszerű volt, ahogyan hangonként a táblára felírva és megindokolva kibontotta előttünk egy kvintváltó pentaton dallam vázát, majd rámutatott, hányféleképpen „ruházható fel” ez a dallamváz, hányféle példát találhatunk rá az élő népzeneben.

Eljátszottunk a dalok különböző szolmizálási lehetőségeivel is. Sok érdekességre hívta fel a figyelmünket a dalszövegek tekintetében is.

Az órákra való felkészülésben rendszeresen segítettem az osztálytársaimat a kollégiumban. Emlékezetem szerint kétszer fordult elő, hogy valamit nem tanultunk meg, illetve nem úgy, ahogyan azt tanár úr szeretne volna. Az egyik a „Kerek utcaszegelet” kezdetű népdal volt, aminek páros és páratlan változata is szerepel a Kodály-könyvben. Mi nagyvonalúan csak a páros alakját tanultuk meg, holott természetes lett volna, hogy a páratlant is hozzávegyük. Tanár úr egymás után szólította fel a hallgatókat, és meglepve tapasztalta, hogy a páratlan üteműt senki se tudja. Kicsit bosszús volt, és a maga csendes módján összehidott bennünket. Mi jobban szégyelltük magunkat, mint ha kiabált volna.

A másik eset a „Kalapom a Tiszán úszkál” cseremiszt változata volt, amit vizsgára kellett volna megtanulni. Amikor tanár úr feleletetni kezdte a társaságot, kiderült, hogy nem tudják. Felszólított engem is, de bejárbecsületből én is azt mondtam, hogy nem tudom. Erre beírta a négyest az indexembe. A 18-as teremben voltunk, ahol az emeletes padok vannak. Én visszamentem a helyemre az ablaknál fent, az utolsó előtti sor szélére, leültem, és bánatomban leborultam a padra. Tanár úr még felszólított néhányat közülünk, majd mikor látta, hogy senki nem tudja, kicsit mérgesen kijelentette, hogy meg kell ismételnünk a vizsgát ekkor és ekkor. Vége lett az órának, az osztály, mint vert sereg, szedelőzködni kezdett. Én még mindig ott ültem a két karomra leborulva, amikor a szomszédom egyszer csak azt súgta: „Jön!” Hallottam is a deszkalépcsők roppanását, hogy valaki felfelé lépdel. Tanár úr jött fel oda, látva a nagy bánatomat, és megnyugtatóan, hogy nem olyan nagy baj ez a négyes, és kijavíthatom. A mellettem ülők akkor elárulták, hogy én csak a többiek miatt mondtam, hogy nem tudom a dal. Tanár úr akkor szépen átírta a „jó”-t úgy, hogy az ó-betű vesszőjét belefoglalta a „jeles” l-betűje szárába. Ez ma is látható a bizonyítványomban.

Lajtha tanár úr óráit vendéghallgatóként látogattam. Ő egy alkalommal fiatal népdalgyűjtőket toborzott az alsóbb évfolyamokból. Így kerültünk mi hárman volt tarhosiak, akik megfeleltünk, Imre bátyám, Törzsök Éva és jómagam, Olsvai Imre mellé gyűjtő-tanoncnak. Mi lettünk a „decsi brigád”. Rendszeresen jártunk le Tolna megyébe. A felfjegyzett dalokat egy-egy népzene óra végén, de még vizsgán is megmutattam Járdányi tanár úrnak. Ő nagy figyelmet szentelt minden egyes darabnak, és érdeklődött a gyűjtés körülményeiről.

Az első év végén jelentkeztünk tovább, második évfolyamra is népzene órára, de csak fakultatív keretben. Hárman folytattuk így a tanulmányainkat Tanár úrnál: Szabó Helga, Rónai Judit és én. A tanév folyamán mindvégig a klasszikus népies műdalokkal és a magyar-nótával foglalkoztunk.

De ekkor hallottunk tőle először az általa kialakított új népdalrendezési elvről is. Tanár úr nem is ült a katedra mögé, hanem mindig a zongorához, és kísérté a tárgyalt dallamot, amit énekeltünk, vagy ha nem ismertük, ő maga zongorázta, rámutatva a forma, a hangnem, a harmóniák, a ritmus, nem utolsó sorban a szöveg jellegzetességeire. Nagyszerű, nagyon élvezetes, érdekes órákat tartott nekünk, ami örök emlékem marad. Később tanári munkám során ezeket a tőle ebben a témában kapott ismereteket is mindvégig hasznosítottam. Több mint húsz népzenei rádióelőadásomból egyben szintén ezzel a kérdéssel foglalkoztam, *Népdal és nóta határárn-* címmel. A debreceni Zeneművészeti Főiskolán elértem, hogy a karvezető szakosoknak második évben is taníthattam népzeneét, ahol egész évben a műzene és népzene kölcsönhatását tárgyaltuk. Különös hangsúlyt kaptak munkámban a népies műdalokkal kapcsolatos megállapítások a népzene 1970-es évek elején történő „újrafelfedezése” után. Tanári tevékenységem mellett ugyanis mint gyűjtő, de mint a püspökladányi Sárréti Népi Együttes vezetője, majd mint Hajdú-Bihar megyei népzenei szakfelügyelő is dolgoztam. A TV Repülj páva versenyének hatására sorra alakuló lelkes falusi együttesek rendszeres művészeti tanácsadójaként fontos feladatomból volt, hogy minden csoportnál az új műsorok összeállítása, során megértessem az énekesekkel vagy citerásokkal, hogy melyik a népdal, és melyik a nóta. Melyiket miért ajánlom, vagy nem ajánlom műsorra tűzni. Hogy válogatni kell, és csak a népdalokat, azok közül is a legszebbeket kell csokorba kötve bemutatni. Magamban nagyon hálás voltam Tanár úrnak, hogy a nóták jellegzetességeit annakidején ezen a fakultatív kurzuson nekünk olyan alaposan, részletesen megtanította.

Néprajzi tanulmányaim, valamint gyűjtői tapasztalataim alapján a tanultakat két megállapítással kibővítettem. Az egyik észrevételem az volt, hogy ha már egy nótás stílusjegyet találunk egy dalban, akkor nagy a valószínűsége, hogy még másikat is találunk, ha a dalt figyelmesen elemezzük. A másik pedig, hogy ha egy népdal ABBA formájú, vagyis a harmadik sor nem variálódik, akkor nagy bizonyossággal találunk benne nótás elemet. Sajnos ezeket már nem tudtam Tanár úrnak elmondani.

Másodéves koromban, 1953 januárjában férjhez mentem egy volt tarhosi iskolatársamhoz, Bencze Lászlóhoz, aki bár műegyetemi hallgató volt, a zenétől nem szakadt el. Nagybőgőzött az egyetem zenekarában Pattantyús professzor mellett. Gyakran megjelent a Zeneakadémián is koncertek alkalmával a diákkarzatán. Bejárt a kollégiumba is a többi tarhosi diákhoz. Így ő is majd nem akadémistának számított, mindenki ismerte. Tanév végén már látható volt, hogy kisbabát várok. Ilyen még nem volt a Zeneakadémián, nagy feltűnést keltett. Tanár úr fontosnak tartotta elmondani, hogy a kicsit zeneileg hogyan neveljem. Hogy máris énekeljek neki sokat.

Novemberben megszületett a kislányom, Jutka, és én követtem hűségesen a tanácsot. Minden alkalmas pillanatban dúdoltam, énekeltem neki. Mikor már nagyobb lett, hét-nyolc hónapos, és állt a kis ágyában, kezdtem olyat játszani vele, hogy énekeltem egy hangot, és ő azt visszaénekelte. Ezt továbbfejlesztettem oly módon, hogy a hangok számát növeltem rövidebb, majd egyre hosszabb dallammotívumokká. Mikor már tapsolni tudott, akkor ritmus-visszatapsolást is játszottunk., az értékeket meg is nevezve. Minden este fürdetés után, amikor a nagy törölközőbe burkolva az ölemben ült, míg szárítottam, több gyermekdalt énekeltem neki, szolmizálva is. Közben azért jártam iskolába is. Tanár úrral többször is találkoztam az Akadémia folyosóján. Bár már nem voltam növendéke, elvárta hogy beszámoljak. Mindig szakított arra időt, hogy érdeklődjön Jutka zenei fejlődéséről, és újabb tanácsokkal látott el, hangsúlyozva a gyermekdalok hasznosságát, fontosságát. Jutka még nem volt iskolás, de már jól szolmizált, és dallamokat rögtönzött a népdalok stílusában. Sőt, ha meg akart bennünket nevetetni, magyarnótát is improvizált. Nagyon jó csellista lett belőle, de mégis angoltanárként él Japánban. A zenéhez, a magyar népdalokhoz és a cellohoz azonban ma is hű. Unokáimat ugyanígy neveltem, ahogy őt. Ma már ő neveli a világ másik oldalán magyar gyermekdalokon és népdalokon az unokáit, az én dédunokáimat.

Zeneakadémiai éveim alatt az akkori Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályának állandó külső munkatársaként, de gyakran az MTA Népzene kutató Csoportja megbízásából is többfelé folytattam népdalgyűjtést önállóan, vagy kollégákkal, gyakorta táncosokkal közösen. Az intézetben figyelemmel kísérhettem az összegyűjtött anyag rendezését is. Kodály tanár úr tarhosi diákkorom óta ismert, óráira az Akadémián vendéghallgatóként bejártam. Ötödéves koromban megkérdezte, hol szeretnék dolgozni. Elmondtam, hogy a Népművészeti Intézetben maradnék rendes munkatársként. Ő erre kijelentette, hogy mindenki, aki nem sánta és béna, menjen vidékre tanítani. Az ő javaslatára kerültem Debrecenbe a diplomázás után, 1956 őszén. Ezután már csak egy ízben találkozhattam Járdányi tanár úrral, a Hárfaverseny ottani bemutatója idején. A rá jellemző kedvességgel érdeklődött népzenei tevékenységem iránt és figyelmembe ajánlotta a Déri Múzeumban fellelhető dalanyagot, biztatva annak feltérképezésére. Ezt a munkát később el is végeztem a Népzene kutató Csoport megbízásából.

Korai halála mélyen megrendített bennünket. Életem nagy ajándékának tekintem, hogy a Zeneakadémia akkori nagyjai közül nála is tanulhattam, hogy megőrizve továbbadhattam a tanítványaimnak mindazt az ismeretet, amit Tőle kaptam. A Népdaltípusok két kötetének elején kegyelettel őrzöm kézírását. Úgy érzem, tovább él Ő mindannyiunk mindennapi munkájában, akik népzenevel foglalkozunk.

Bencze Lászlóné dr. Mező Judit